

moške "ekonomije odsotnosti". Ni šlo samo za registriranje na tujem preminulih mož, ampak mnogokrat za poizvedovanja po tistih, ki se iz tujine enostavno niso več oglašali, kar ni pomenilo, da so umrli. Problem je bil v tem, ali naj bodo žene priznane za vdove ali pa ne, v drugih besedah, ali naj razpolagajo z imetjem in prevzamejo vlogo ter pravice (a tudi dolžnosti in nemalokrat dolgove) družinskega poglavarja. Lahko je šlo tudi za sestre in brate, otroke ali druge sorodnike oziroma dediče emigrantov. V takih razmerah niso bili redki primeri poligamije pri izseljencih, ki so si privoščili novih soprog kje daleč v tujini. Sicer je med samimi izseljenci veljal zakon s tujko za nespametno dejanje, ker je pomenil definitivno odtujitev od domače srenje.

Posebno problematiko predstavljata vodenje družinskega gospodarstva, ki je zaupano ženski, ampak pod strogim nadzorstvom in po navodilih moškega iz emigracije. To je tudi področje hudih sporov, zaradi različnih želja, neizpolnjevanja moževih navodil, zgrešenih in včasih pogubnih izbir, težav pri vzdrževanju družinske bilance, same delitve in uporabe materialnih dobrin in upravljanja denarnih sredstev, pa tudi delitve dote in imetja med brati, predvsem glede na različne prispevke k družinski ekonomiji in skupnemu imetju. Tovrstni konflikt je zopet povzročal razkol po spolni diskriminanti, namreč med brati, ki so prispevali denar od dela na tujem, in sestrami, katerih delovni prispevek ni bil monetarno izmerljiv.

Izredno zanimivo je nenazadnje vprašanje spolnosti, ki ga zgodovinopisje nasploh zanemara in se redko pojavlja tudi v študijah o izseljevanju, čeprav je tesno povezano bodisi s problematiko družine in njene demografske plodnosti, bodisi z življenjskimi navadami in miselnostjo emigrantov. Dolge odsotnosti od doma in neobremenjenost z (vsaj navidezno) moralnostjo, s katero je bilo prepojeno domače vaško življenje, so izseljence silile k "nečistemu" zadovoljevanju seksualnega nagona. Glede tega avtor podčrtuje, kako so se izseljenci na tujem z leti specializirali ne samo v poklicu, ampak tudi v spolnem občevarstvu, zlasti v velikih mestih, kjer je cvetela prostitucija. *Coitus interruptus* je bil zato v izvornih območjih poklicno specializiranega izseljenstva zelo razširjen način za omejevanje rojstev, toliko bolj, ker so specializirani poklici vlagali bistveno več sredstev v izobraževanje otrok in so zato imeli "racionalnejši" odnos do družinske reprodukcije. Nadzorovanje rojstev je torej povezano z ekonomskimi interesi in kulturnim oziroma izobrazbenim nivojem. Drugi način za nadzorovanje družinske demografije je bil povezan z dojenjem. Dojenje je vplivalo tako na daljšanje obdobja ženske neplodnosti kot na večjo odpornost dojenčkov in možnosti njihovega preživetja.

Različna tipologija izseljevanja pa je, kot omenjeno, vplivala tudi na sklepanje zakonskih zvez in ustvarjanje družine. Pri izbiri življenjskega partnerja so fantje iskali dekleta, ki so k hiši prinesla več dobrin, dekleta ali tudi

vdove pa poklicno specializirane emigrante. V tej težnji so bili pripravljani sprejemati tudi sokrvne zveze, iskali pa so tudi "prave" družbene zveze, zlasti pripadniki višjih slojev: zidarski mojster je npr. svojega sina ali hčer najraje poročil s hčerjo ali sinom drugega zidarskega mojstra. To je veljalo za južnejše predele Ticina, kjer je bilo razširjeno poklicno izseljevanje. V severnih, revnejših hribovskih območjih pa je bilo za dekleta ali fanta skoraj nemogoče dobiti partnerja iz južnega Ticina, kot tudi iz sosednjih vasi. Tako se je poročno tržišče najpogosteje omejevalo na domače naselje, kar je pomenilo skoraj vedno zvezo znotraj sorodstvenega kroga ali kroga sosedov in ožjih prijateljev. Družinski agregat je bil tu generacijsko razširjen, v smislu, da se je en moški potomec poročil doma in prevzel hišo (s tem tudi srenjske pravice) ter skrb za starše. To je omogočalo ostalim bratom, da so se sezonsko selili v mesto s celo družino, ki je lahko zaposlila več svojih članov ali se ukvarjala s kako družinsko gospodarsko dejavnostjo (primer čokoladarjev). Na območju specializirane emigracije sta torej pri izbiri partnerja prevladovala poklic in socialni status, na območju preprostih poklicev pa sorodstvene in prijateljske zveze ter interesi. Razlike se kažejo tudi v povprečni starosti poročanja, ki je bila v prvem primeru precej višja, ker so nanjo vplivala leta specializacije v poklicu, in v tipologiji družine, s tem da je bil generacijsko razširjeni agregat manj pogost ali, bolje rečeno, manj viden, ker je imel zaradi višje poročne starosti krajšo ciklično življenjsko dobo.

Aleksej Kalc

Anton Bozanić – Petar Strčić: MAHNIĆ I NJEGOVA STAROSLAVENSKA AKADEMIJA. Krk, Poglavarstvo Grada Krka – Povijesno društvo otoka Krka, 2002, str. 113+[1]

Knjižica, rekao bih, dvojce autora dr. Antuna Bozanića i dr. Petra Strčića, "Mahnić i njegova Staroslavenska akademija" izašla je u Krku 2002. godine u Maloj knjižnici "Krčkog zbornika" kao 3. knjiga, a u povodu prijenosa posmrtnih ostataka krčkog biskupa dr. Antuna Mahnića iz Zagreba u Krk 23. studenoga 2002. godine. Izlazak knjižice pomoglo je poglavarstvo grada Krka, Povijesno društvo otoka Krka i Naklada Vitagraf d.o.o. iz Rijeke. Uvodno slovo napisao je gradonačelnik grada Krka Dario Vasilčić.

Mala po obimu i veličini a velika i značajna po svojoj vrijednosti ova je knjiga o životu, djelovanju i značaju biskupa Antuna Mahnića (Mahnića), krčkoga biskupa po prvi put ovoga nedvojbeno značajnoga "čuvara" slavenstva (hrvatstva i slovenstva) na prostorima Hrvatskoga primorja, Julijske Krajine i Istre postavila u povijesno okruženje bremenito događajima i

procesima nacionalnih integracija. Knjiga je podijeljena na šest poglavlja, od kojih prva dva čitko, kratko i jasno objašnjavaju političko, društveno i gospodarsko okruženje same krčke biskupije te nacionalno političke prilike u Istri i na kvarnerskim otocima pred sam dolazak biskupa Mahniča na Krk.

Prvo poglavlje "Krčka biskupija" čitatelju pružaju osnovne informacije povijesti Biskupije od postanka do današnjih dana ali i predstavlja cijeli niz hrvatskih poznatih javnih djelatnika, rođenih na otoku Krku u okruženju razvijenog kulturnog okruženja čije je središte dakako bila biskupija. "Nacionalno-političke prilike u Istri i na Kvarnerskim otocima u doba dolaska dr. A. Mahniča u Krk" drugo je poglavlje podijeljeno na nekoliko podpoglavlja (Uvod, Hrvatski pokret i talijanaško-talijanska struktura, Pokušaj usporavanja povijesnog procesa i Izbor dr. A. Mahniča).

U "drugim dijelom" knjižice treće i četvrto poglavlje opisuju i objašnjavaju djelovanje biskupa Mahniča kao javnog djelatnika, profesora, pisca, izdavača i urednika u Sloveniji a onda i njegove djelatnosti kao krčkog biskupa.

Mahnič je bio profesor teologije i odgojitelj mladeži u sjemeništu u Gorici. Tu se isticao kao plodan neokolastički i apologetski pisac. Slovenija je u to vrijeme, više nego Hrvatska, bila zahvaćena liberalizmom, jer su Slovenci čvršće od Hrvata bili povezani s političkim životom Austrije. Vrlo važnu ulogu u suzbijanju liberalizma imala je revija Rimski katolik, koja je izlazila od 1888. do 1896. godine, kada je Mahnič imenovan krčkim biskupom. Punih osam godina Mahnič je uređivao taj časopis i sam napisao većinu članaka. Polazeći od kršćanskih i katoličkih načela, Mahnič je podvrgao oštroj kritici tadašnje vodeće slovenske književnike.

U podpoglavlju "Osnovni podaci" saznajemo osnovne podatke o Antunu Mahnič (kasnije po dolasku na Krk Mahnič) rođenom 14. rujna 1850. u selu Kobdilju (gorički Kras). Kao krčki biskup Mahnič je od 1896. pa sve do smrti inicijator i organizator cijelog niza kulturnih, društvenih pa i političkih akcija i aktivnosti na samo u svojoj biskupiji već i šire. Njegova je djelatnost značajna za cijeli hrvatski prostor. Promatrajući život i djelovanje toga velikana novije hrvatske povijesti gotovo je nevjerojatno sve ono što je Mahnič ostvario. Po rođenju Slovenac, biskup jedne male i gotovo zaboravljene biskupije, Mahnič je ostavio duboki pečat u kulturnoj i vjerskoj povijesti Hrvatske prvih dvaju desetljeća XX. stoljeća, da ga opravdano možemo smatrati jednim od najvećih likova novije povijesti Crkve u hrvatskom narodu. Podjednako se smatrao i Slovencem i Hrvatom. Posebno Hrvatom kada je izabran za Krčkog biskupa kada je, da bi što više približio narodu, sufiks "ič" zamjenio s "ić".

Značajno mjesto autori su dali njegovoj aktivnosti oko organizacije i djelovanja Hrvatskog katoličkog pokreta. Nakon što je postao biskup u Krku 1897. Antun

Mahnič započinje veliko gibanje u Crkvi u Hrvata pod nazivom Katolički pokret. Hrvatski katolički pokret nastaje na njegovu osobnu inicijativu i bez utjecaja ostalog biskupskog klera u Hrvatskoj, što je ujedno i karakteristika svih katoličkih pokreta, jer nastaju inicijativom odozdo od samih vjernika. Pri tome nije bilo važno jesu li oni klerici ili nisu. Ideja za samo osnivanje pokreta nastala je poticajem toga što je biskup Mahnič bio svjedokom I. Katoličkog kongresa.

Svoj obnoviteljski rad započeo je najprije među mladeži potičući osnivanje katoličkih društava za mladež. Godine 1905. pokreće časopis "Hrvatska straža" kojim je organizirao i učvrstio Katolički pokret u Hrvatskoj. Odlučujući trenutak za samoostvarenje Hrvatskog katoličkog pokreta bio je, pokretanje lista "Hrvatska straža" koji je s jedne strane naišao na veliko odobravanje i oduševljenje, a s druge na neodobravanje od strane liberalne inteligencije, pa čak i od nekih katoličkih svećenika. Jedni i drugi su u "Hrvatskoj straži" vidjeli nešto negativno. Svećenici u uredništvu tadašnjeg "Zagrebačkog katoličkog lista" smatrali su da nova revija nije potrebna, a liberalna inteligencija je držala da biskup Mahnič osnivanjem lista unosi samo nemir, odnosno narušava narodno jedinstvo što će se poslije iskristalizirati kao narodno jedinstvo Srba, Hrvata i Slovenaca. Nasuprot tome katolička je omladina s oduševljenjem prihvatila "Hrvatsku stražu."

Potiče pokretanje časopisa Luč za katoličku mladež. Svojim Katoličkim pokretom kojim je predusreo i samog papu Pija XI., papu Katoličke akcije, Mahnič je snažno pridonio razvoju katoličkog laikata i njegova angažiranja u crkvenom i javnom životu u Hrvatskoj.

Peto i šesto poglavlje kao "treći dio" daje nam vrijedne podatke o Mahničevoj kulturnoj i vjerskoj djelatnosti te osnivanju (1902.) i radu Staroslavenske akademije u Krku koje je pod drugim imenom i ustrojstvom (odsjek, institut, zavod) nastavljeno i nakon njenog raspuštanja 1927., te konačno vrijednost Mahničeva djelovanja i baštine. Naime, Utjecaj časopisa očito nije bio neznatan, jer su austrijske liberalne vlasti zabranile čitanje Rimskog katolika u školama u Sloveniji. Da bi ga udaljile iz Slovenije, vlasti su ga promaknule za biskupa u Krku. O tom, kako je bio posljednji kandidat na listi za krčkog biskupa govori i Petar Strčić. Protivnici rada u moći katoličke Crkve u društvu računali su da će se Mahnič smješten u maloj siromašnoj biskupiji posve izgubiti u anonimnosti. Posebnu je poteškoću predstavljala činjenica što je Mahnič morao najprije naučiti hrvatski, a njegov je položaj bio vrlo delikatan i zbog talijanske manjine u gradu. Premještanjem Mahniča u Krk, vlasti su kanile zadati i smrtni udarac glagoljci, koja je upravo u krčkoj biskupiji imala svoju dugu povijest, misleći da Mahnič neće imati puno smisla za glagoljicu i da će se prema njoj odnositi negativno. To se nije ostvarilo. Dapače, Mahnič se brzo upoznao s prilikama u Hrvatskoj, uočio je važnost i značenje

inteligencije u kristijanizaciji tadašnjega društva, a glagoljica je upravo u njemu dobila svoga najvećeg pobornika i promicatelja.

Antun Mahnić je uočio važnost laičke inteligencije za duhovni preporod naroda. Zato se Mahnić obraća đacima, organizira ih i posvećuje im posebnu pažnju. Obogaćen iskustvima u radu sa slovenskim đacima, Mahnić je odmah nakon dolaska u Krk počeo oko sebe okupljati mlade svećenike.

Dalekosežna je bila odluka sastanka da se i u Zagrebu osnuje katoličko akademsko društvo. Ono je i osnovano 1907. godine pod imenom Domagoj. Domagoj će otada postati središte svega hrvatskoga đačkoga pokreta i čitave đačke organizacije. Gdje god je postojala neka srednja škola, akademski klub Domagoj započinjao je s organiziranjem katoličkoga đastva. Posebna briga akademskog kluba bila je posvećena stvaranju socijalne pravde, što je inače predstavljalo jedno od osnovnih načela Hrvatskoga katoličkoga pokreta. Zato Domagoj nije razvijao svoje djelovanje samo na vjerskom, već i na socijalnom i ekonomskom polju pa čak i političkom.

Godine 1911. osnivaju se prva hrvatska katolička omladinska društva, a već g. 1913. osnovan je Hrvatski katolički narodni savez, kao kulturno i prosvjetno središte za hrvatski katolički narod. Začetnik mu je naravno opet bio biskup Mahnić, koji je bio i sastavljač njegovih pravila. Hrvatski katolički narodni savez morao je biti: "...narodna centrala svega našega socijalnog, kulturnog i prosvjetnog rada."

Svaki pokret ili organizacija ako želi biti uspješna mora osigurati načelo jedinstva i trajanja. Mahnić je taj problem riješio osnivanjem Seniorata 30. ožujka 1913. u Ljubljani. Duh Katoličke akcije tjerao ih je da ozbiljno misle i na osnivanje jedne vlastite kršćanske političke stranke, koju će nakon Prvoga svjetskoga rata i osnovati.

Odmah nakon rata hrvatske pokrajine Istra i Dalmacija bile su okupirane od Talijana. Talijanska je vojska 14. listopada 1918. okupirala Krk i to na temelju Londonskog sporazuma iz 1915. godine kojim je Italiji, s time da uđe u rat na strani saveznika, bilo obećano da će dobiti dijelove hrvatske obale i otoke. Biskup Mahnić protestira protiv okupatorskih postupaka i šalje 3. prosinca 1918. na mirovni kongres u Pariz opširni memorandum. U ime progonjenih hrvatskih svećenika i u ime Hrvata Krka koji su činili 85% cjelokupnog stanovništva Krka, Mahnić podiže svoj glas, ali bez uspjeha. U vrijeme raspada Austro-Ugarske monarhije i stvaranja nove države "Kraljevine SHS", hrvatski biskupi održavaju svoj inicijalni susret krajem 1918. godine. Poticaj za okupljanje svih biskupa dolazi od krčkog biskupa Antuna Mahnića koji pismom od 26. rujna 1918. predlaže nadbiskupu zagrebačkom Antunu Baueru da pozove hrvatske i slovenske biskupe u Zagreb. Biskup Mahnić je već u tome svom prvom pismu odmah naznačio čitav niz značajnih tema koje bi trebalo raspraviti budući da

ih nije bilo moguće rješavati u okviru pojedine biskupije. Tako je prvi sabor tadašnje Biskupske konferencije države SHS održan 27. studenoga 1918. godine. Hrvatski katolički pokret i njegov odnos prema naciji – prema Srbima, Slovencima i onom što se naziva "narodno jedinstvo Srba, Hrvata i Slovenaca". Kako su to zamišljali unutar Hrvatskog katoličkog pokreta, na način kojim su htjeli riješiti ne jugoslavensko pitanje, već položaj hrvatskog naroda, najbolje se vidi iz jednog citata Mahnićevog članka iz "Narodne politike" iz 1919. godine koji glasi:

"Bog nas je u svojoj mudroj providnosti na čudesni upravo način što ne reć zbio u jedno tijelo. Osvanuo nam je velik dan, a na nebu nam se ukaza znak SHS. Narode moj u ovom ćeš znaku pobijediti! Hrvati, Srbi, Slovenci, Božja je volja da ostanete na vijek ne razdruživo ujedinjeni. Promisao je odredila vas za visoke ciljeve, samo u jedinstvu je vaš spas, vaša budućnost. Gdje je izdajnička ruka koja se usuđuje rušiti ovo jedinstvo. Što je Bog združio, čovjek neka ne rastavlja. Čvrsto se nadamo da će i blagoslov našega oca pape Benedikta XV. u Vatikanu pridonijeti tomu da se što prije dogradi i za sve vijek utvrdi naša kuća slavna i mogućna Jugoslavija."

Pod izlikom da ga vode u Senj na najbliže hrvatsko kopno, talijanske su ga okupatorske posebnim vojnim čamcem prebacile u Italiju. U Frascattiju (Eremo Camaldoli) Mahnić je ostao interniran 11 mjeseci. Bolestan i slomljen Mahnić se 12. veljače 1920. vraća u Krk, onda kada je već postalo jasno da je Krk za Italiju izgubljen. U srpnju iste godine dolazi u Zagreb izmučen teškom bolešću i naporima i nalazi sklonište u nadbiskupskom dvoru kod nadbiskupa Antuna Bauera, gdje je 14. studenoga iste godine i umro u 70. godini života.

Knjiga nudi izbor iz literature, bilješke o autorima, sažetke na talijanskom i engleskom jeziku te kazalo osoba i mjesta. Jedini mali prigovor može biti da čitatelju ostavlja za pretpostavku koje je dijelove teksta koji autor potpisao. Znajući iz bilješki o autorima kako je dr. Antun Bozanić doktorirao s temom o biskupu Antunu Mahniću za pretpostaviti je da je on autor onog dijela teksta (četiri poglavlja) koji govori o samom biskupu dok je akademik Strčić vjerojatno u prva dva poglavlja postavio prostornu i vremensku dimenziju biskupova djelovanja.

Knjiga nije samo izvor vrijednih podataka koje svjedoče o jednom vremenu, crkvenoj organizaciji i jednom čovjeku u tom vremenu koji je itekako razumio tadašnje probleme ali isto tako koji nije mogao prevazići svoja ograničenja kojih je i sam bio svjestan, već je to i jedna lijepa i potrebna gesta kojom se najavljuje veličina i značaj biskupa Mahnića u nacionalnoj povijesti s kraja XIX. i prva dva desetljeća XX. stoljeća. Njegovo djelo na ovaj ili onaj način živi još i danas.

Darko Dukovski